

I.ÚS 618/05 ze dne 07.11.2006

N 204/43 SbNU 279

Úprava styku s nezletilým dítětem na základě předběžného opatření

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Nález

Ústavního soudu - I. senátu složeného z předsedy senátu Františka Duchoně a soudců Vojena Güttlera a Ivany Janů - ze dne 7. listopadu 2006 sp. zn. I. ÚS 618/05 ve věci ústavní stížnosti J. S. proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 319/2005 ve spojení s usnesením Městského soudu v Brně ze dne 22. 6. 2005 sp. zn. 82 Nc 54/2004 a proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 318/2005 ve spojení s usnesením Městského soudu v Brně ze dne 6. 6. 2005 č. j. 82 Nc 54/2004-18, jimiž byly zamítnuty návrhy stěžovatele na vydání předběžných opatření upravujících jeho styk s nezletilým synem.

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 319/2005 a usnesením Městského soudu v Brně ze dne 22. 6. 2005 sp. zn. 82 Nc 54/2004 bylo porušeno stěžovatelovo základní právo na ochranu rodičovské výchovy a péče garantované čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a základní právo na soudní a jinou právní ochranu garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Ve zbytku se ústavní stížnost zamítá.

Odůvodnění

I.

1. Včas a řádně podanou ústavní stížností stěžovatel brojí proti výše uvedeným rozhodnutím obecných soudů a navrhuje Ústavnímu soudu jejich zrušení.

2. Usnesením Městského soudu v Brně ze dne 6. 6. 2005 č. j. 82 Nc 54/2004-18 byl zamítnut návrh stěžovatele v pozici otce na vydání předběžného opatření, na základě kterého by byla matka povinna vydat nezletilého syna stěžovatele ke styku se stěžovatelem i v případě nemoci nezletilého. Pro případ nemoci nezletilého měl být kontakt stěžovatele s nezletilým uskutečněn v náhradních termínech. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 318/2005 byl výrok soudu prvního stupně formálně změněn a odvolání stěžovatele bylo zamítnuto.

3. Usnesením Městského soudu v Brně ze dne 22. 6. 2005 sp. zn. 82 Nc 54/2004 byl zamítnut návrh stěžovatele na vydání předběžného opatření, kterým by soud upravil styk stěžovatele s nezletilým synem po dobu letních prázdnin roku 2005 v konkrétním rozsahu. Navazujícím usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 319/2005 bylo k odvolání stěžovatele zamítavé usnesení soudu prvního stupně potvrzeno.

4. Stěžovatel tvrdí, že uvedenými rozhodnutími byla porušena jeho základní práva zakotvená v čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 1 a 4 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, čl. 6 odst. 1 a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 3 odst. 1 a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a v čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

5. Znění relevantních ustanovení Listiny základních práv a svobod je následující:

Článek 10

(2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

Článek 32

Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.

(4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Článek 38

Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.

Znění relevantních ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod:

Článek 6

Právo na spravedlivý proces

Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

Článek 8

Právo na respektování rodinného a soukromého života

Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

Znění relevantních ustanovení Úmluvy o právech dítěte je následující:

Článek 3

Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

Článek 18

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte.

Znění relevantních ustanovení Mezinárodního paktu o občanských a politických právech je následující:

Článek 17

Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.

Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

6. Stěžovatel v odůvodnění ústavní stížnosti ke skutkovému stavu zejména uvádí, že matka se snaží bránit styku nezletilého syna se stěžovatelem, což odůvodňuje škodlivým vlivem takového kontaktu na psychický stav

nezletilého a jeho častými nemocemi. Návrhem, o němž Městský soud v Brně rozhodl v prvním stupni dne 6. 6. 2005, se stěžovatel pokoušel bránit proti takovému postupu ze strany matky. Ve věci tohoto návrhu se obecné soudy údajně nedostatečně zabývaly osobností dítěte, konkrétními vztahy mezi rodiči, vhodností délky styku a otázkou pravděpodobnosti obstrukcí ze strany matky. Stěžovatel se proto obává, že pokud ztratí kontakt se svým synem a vliv na jeho výchovu, bude rodina nenávratně zničena. Dále poukazuje na to, že předběžné opatření ze dne 21. 3. 2005, které dosud upravuje vztahy mezi rodiči a nezletilým, kopíruje minimalistický model a je navíc matkou obcházeno. V situaci, kdy proti sobě rodiče bojují všemi dostupnými prostředky bez ohledu na zájmy nezletilého, stěžovatel požadoval zásah soudu.

7. Ve druhém řízení, ve kterém Městský soud v Brně rozhodoval dne 22. 6. 2005 se stěžovatel domáhal předběžného opatření, kterým by soud upravil styk stěžovatele s nezletilým po dobu letních prázdnin. Stěžovatel zejména namítá, že se návrhem domáhal upravení vztahů mezi účastníky řízení, které dosud žádným předběžným opatřením upraveny nebyly. Proto nesouhlasí s odůvodněním rozhodnutí obecných soudů, že předběžné opatření z 21. 3. 2005 není nutno měnit, neboť se podstatně nezměnily skutečnosti na straně účastníků řízení. Z uvedených důvodů stěžovatel navrhuje zrušení obou napadených usnesení.

8. Krajský soud v Brně jako účastník řízení ve vztahu k námitkám obsaženým v ústavní stížnosti plně odkázal na svá napadená usnesení, Městský soud v Brně se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

9. K ústavní stížnosti zaslala své vyjádření prostřednictvím právního zástupce vedlejší účastnice řízení J. S., matka nezletilého, která předestřela polemiku s tvrzeními stěžovatele a navrhla ústavní stížnost odmítnout.

10. Obecným soudem ustanovený opatrovník statutární město Brno, městská část Brno-Královo Pole, jako vedlejší účastník řízení k ústavní stížnosti po stručné rekapitulaci řízení uvedl, že komunikace mezi rodiči není dobrá a že je seznámen z řadou stanovisek Fondu ohrožených dětí, Střediska sociální pomoci dětem, psychologů, psychiatrů a lékařů. Dále vedlejší účastník řízení poukázal na vyjádření otce i matky nezletilého a stanovisko MUDr. Lukeše, které ve vyjádření k ústavní stížnosti podrobněji rozvedl. Pro podrobnosti odkázal na obsah spisu Městského soudu v Brně sp. zn. 82 Nc 54/2004 a uvedl, že podle jeho názoru ústavní stížnost není důvodná. Stěžovatel nevyužil možnosti repliky.

11. Ústavní soud si k ověření skutkového stavu vyžádal spis Městského soudu v Brně sp. zn. 82 Nc 54/2004.

12. Na výzvu Ústavního soudu, aby se účastníci a vedlejší účastníci vyjádřili k eventualitě upuštění od ústního jednání ve smyslu § 44 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), se účastník řízení Městský soud v Brně a vedlejší účastník statutární město Brno, městská část Brno-Královo Pole vyjádřili, že s upuštěním od ústního jednání souhlasí. Stěžovatel, účastník řízení Krajský soud v Brně a vedlejší účastník J. S. se k výzvě nevyjádřili. V souladu s poučením obsaženým ve výzvě má proto Ústavní soud za to, že s takovým postupem rovněž souhlasí. Protože od ústního jednání nelze očekávat další objasnění věci, Ústavní soud rozhodl bez ústního jednání.

13. Po zvážení obsahu ústavní stížnosti dochází Ústavní soud k závěru, že Ústavní stížnost je zčásti důvodná.

II.

14. V první řadě je nutno připomenout, že Ústavní soud není orgánem stojícím v další instanci nad obecnými soudy, rovněž není zásadně oprávněn přehodnocovat jejich skutkové a právní závěry. Poslání Ústavního soudu jako orgánu ochrany ústavnosti nespočívá v ochraně jakýchkoliv práv a zájmů stěžovatelů, nýbrž toliko v ochraně práv základních, ústavním pořádkem zaručených.

15. V případě prvního řízení (usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 318/2005 ve spojení s usnesením Městského soudu v Brně ze dne 6. 6. 2005 č. j. 82 Nc 54/2004-18) obecné soudy posoudily skutečnosti tvrzené stěžovatelem za nedostatečné pro novou úpravu vztahů v rámci předběžného opatření. Ve vztahu ke klíčovým námitkám stěžovatele, který poukazyval na obstrukce ze strany matky při styku s nezletilým v konkrétních případech jeho nemoci, obecné soudy zdůraznily skutečnost, že si stěžovatel může informace o zdravotním stavu nezletilého vyžádat u jeho ošetřujícího lékaře, že stěžovatel má právo se s nezletilým stýkat i v případě jeho nemoci, pokud to zdravotní stav dovoluje, a že rodič, kterému je dítě svěřeno, odpovídá za škodu druhému rodiči v důsledku zmaření styku z dítětem i tehdy, kdy o objektivní překážce styku včas neinformoval. Právní posouzení předestřené situace tak respektovalo ústavní princip nezávislosti soudů ve smyslu čl. 82 Ústavy České republiky, jenž dále nachází svou konkretizaci např. v zásadě volného hodnocení důkazů. Úvahy, které

vedly obecné soudy k závěru, že nenastaly podmínky pro vydání předběžného opatření, jsou v napadených rozhodnutích dostatečně konkrétně vyjádřeny. Ústavní soud znovu připomíná, že takto není v pozici, kdy by mu příslušelo rozvíjet vlastní úvahy o věcných důvodech stejně jak činily soudy obecné. Zároveň je nutno připomenout, jak učinil Krajský soud v Brně, že podstatou předběžného opatření je zatímni úprava styku otce s nezletilým. Tedy, že předběžné opatření nenahrazuje meritorní rozhodnutí soudu. Tyto skutečnosti nenásvědčují porušení ústavně zaručených práv stěžovatele. V této části proto ústavní stížnost zamítl podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

III.

16. Opodstatněnost námitek stěžovatele je však možno přisoudit jeho výhradám vůči usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 319/2005 ve spojení s usnesením Městského soudu v Brně ze dne 22. 6. 2005 sp. zn. 82 Nc 54/2004, kterými nebylo vyhověno jeho návrhu na úpravu styku s nezletilým pro období letních prázdnin roku 2005 v době od 1. 7. 2005, 9 hodin do 7. 7. 2005, 18 hodin, od 18. 7. 2005, 9 hodin do 25. 7. 2005, 18 hodin a od 11. 8. 2005, 9 hodin do 25. 8. 2005, 18 hodin.

17. Předně je nutno mít na paměti, že čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod garantuje rodičům právo pečovat a vychovávat děti, a naopak dětem zajišťuje právo na rodičovskou výchovu a péči, konkrétněji pak, že ve smyslu ustanovení § 31 odst. 1 písm. a) ve vztahu k ustanovení § 34 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o rodině") náleží odpovědnost za dítě oběma rodičům. Je dále zřejmé, že výchovný otcovský prvek je pro harmonický psychický rozvoj dítěte nezbytný a tedy, že je nepochybně v zájmu dítěte neztratit kontakt s otcem v takto útlém věku.

18. Podle ustanovení § 102 odst. 1 občanského soudního řádu, je-li třeba po zahájení řízení zatímně upravit poměry účastníků nebo je-li po zahájení řízení obava, že by výkon rozhodnutí v řízení následně vydaného mohl být ohrožen, může soud nařídit předběžné opatření. Takové opatření má za cíl zabránit ohrožení poměrů dítěte, pokud úprava nesnese odklad do rozhodnutí ve věci samé, nikterak však nenahrazuje meritorní rozhodnutí soudu, v němž se soud bude zabývat porovnáním výchovného prostředí na straně obou rodičů a po zhodnocení provedeného dokazování poměr nezletilého dítěte s ohledem na jeho zájem upraví.

19. Ústavní soud ve věcech péče o nezletilé poukazuje na nutnost použití takové interpretace účelu předběžného opatření v souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jejímž výsledkem rozhodně nemůže být minimální míra ochrany základních práv jako určitého standardu. Jinými slovy, předběžné opatření upravující styk rodičů s dětmi musí být použito s ohledem na charakter a význam jím chráněného zájmu, kterým je umožnit i rodiči, který s dítětem trvale nežije, pravidelný a co nejširší kontakt, protože je to právě množství času, ve kterém je možno realizovat i neverbální výchovné působení rodiče, tzv. výchovu přítomností či příkladem, která je, jak je obecně známo, tou nejúčinnější výchovnou metodou. Je nutno mít na zřeteli, že jakákoliv deformace vztahu rodič - dítě je v důsledku odcizení v pozdější době jen těžko napravitelná.

20. Rozhodnutí soudu, kterým byl odmítnut stěžovatelův návrh, požadující úpravu styku s nezletilým dítětem dalším předběžným opatřením pro období letních prázdnin, za situace, kdy nebylo možno očekávat v dohledné době dohodu rodičů, ani rozhodnutí ve věci samé, nemůže být odůvodněno pouze odkazem na dříve vydané předběžné opatření, které navíc otcův kontakt s dítětem v období letní dovolené vůbec neupravovalo. K tomu, aby nedošlo k zásahu do výkonu rodičovských práv a práva na spravedlivý proces zaručených Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, musí být rozhodnutí soudu založeno na skutečnostech majících oporu ve skutkovém stavu a důkazech obsažených ve spise a musí být řádně a přesvědčivě odůvodněno.

21. Navíc je nutno zdůraznit, že předběžné opatření v oblasti péče soudu o nezletilé by mělo být skutečně pouhým krátkodobým provizoriem a ne, z důvodu neúměrné délky řízení ve věci samé, "kvazidefinitivním" rozhodnutím, které nelze doplnit či nahradit novým, které lépe vystihuje ochranu základního práva. Soud je povinen při opatřování podkladů pro meritorní rozhodnutí, tedy i např. znaleckých posudků, postupovat co nejefektivněji a podniknout důsledné kroky k jejich včasnému zajištění a dodání v určených termínech.

22. V projednávaném případě muselo být především odvolacímu Krajskému soudu v Brně zřejmé, že rozhodnutí ve věci samé nebude možno v období letních měsíců roku 2005 vydat přinejmenším proto, že Městský soud v Brně s účinností od 2. 5. 2005 ustanovil znalce z oboru psychologie s úkolem vypracovat znalecký posudek do

50 dnů. V době rozhodování Krajského soudu v Brně dne 22. 8. 2005 však posudek ještě nebyl soudu doručen a stalo se tak až dne 25. 10. 2005.

23. V dané situaci se podstatná část odůvodnění obou napadených rozhodnutí opírá o konstatování, že stav nastolený předběžným opatřením - usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 21. 3. 2005 sp. zn. 37 Co 109/2005 je dostatečným a není důvodu k jeho změně. S ohledem na okolnosti případu, které však obecné soudy ve svých rozhodnutích dostatečně nezhodnotily, se takový postup jeví Ústavnímu soudu jako zjevné nerespektování základního práva na ochranu rodičovské výchovy a péče garantované čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a základního práva na soudní a jinou právní ochranu garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

24. V tomto rozsahu tedy Ústavní soud stěžovateli vyhověl, když podle § 82 písm. 1, písm. 2 zákona o Ústavním soudu vyslovil, které ústavně zaručené právo nebo svoboda a jaké ustanovení ústavního zákona bylo porušeno a jakým zásahem orgánu veřejné moci k tomuto porušení došlo.

25. V části návrhu stěžovatele požadující zrušení napadených rozhodnutí [§ 82 odst. 3, písm. a) zákona o Ústavním soudu] Ústavní soud ústavní stížnost zamítl, neboť princip subsidiarity a princip minimalizace zásahů umožňují Ústavnímu soudu vstoupit svou rozhodovací činností toliko do případů, ve kterých zásah veřejné moci trvá, je přítomný. Jinak řečeno, Ústavní soud využívá své kasační pravomoci pouze v situacích, kdy jeho aktivitou může být protiústavní zásah z právní sféry stěžovatele účinně odstraněn.

26. Návrh na vydání předběžného opatření za účelem společného strávení části letních prázdnin, jak jej stěžovatel pro řízení před obecnými soudy formuloval, se týkal omezené doby letních měsíců roku 2005. Pokud ústavní stížnost byla Ústavnímu soudu doručena až 4. 11. 2005, ani případné zrušení napadených usnesení by pro situaci stěžovatele nepřineslo žádnou změnu. Ústavnímu soudu je též známo, že v mezidobí došlo k rozhodnutí ve věci rozsudkem.

27. Ústavní soud tedy podle § 82 písm. 1, písm. 2 zákona o Ústavním soudu vyslovil porušení základních práv stěžovatele ve vztahu k usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 22. 8. 2005 sp. zn. 37 Co 319/2005 ve spojení s usnesením Městského soudu v Brně ze dne 22. 6. 2005 sp. zn. 82 Nc 54/2004 a ve zbytku ústavní stížnost zamítl podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.